https://doi.org/10.18778/8445-131-1.05

Karolina Kowalcze-Franiuk
Uniwersytet w Genui
https://orcid.org/0000-0001-8197-0081

PODRÓŻ PO WŁOSKICH DROGACH NA POLSKICH NOGACH…, CZYLI O INNOWACYJNYCH ROZWIĄZANIACH W EDUKACJI POLONIJNEJ WE WŁOSZECH NA PRZYKŁADZIE *NOWEGO PROGRAMU NAUCZANIA DLA WŁOSKICH PRZEDSZKOLI I SZKÓŁ POLONIJNYCH*

Streszczenie
Artykuł przedstawia główne założenia oraz strukturę Nowego programu nauczania języka polskiego i wiedzy o Polsce dla polonijnych przedszkoli i szkół społecznych we Włoszech. Publikacja szczegółowo omawia dwa kluczowe dokumenty programowe: *Podróż po włoskich dróżkach na małych polskich nóżkach* (dla dzieci w wieku 3–5 lat) oraz *Podróż po włoskich drogach na większych polskich nogach* (dla uczniów w wieku 6–12+) – głównie pod kątem ich innowacyjności, która przejawia się m.in.: w autorskim podejściu do roli ucznia polonijnego; uwzględnieniu zróżnicowanego statusu języka polskiego w rodzinie i szkole; dostosowaniu kształcenia językowego i literackiego do specyfiki lokalnej z wykorzystaniem edukacji interkulturowej oraz propozycji wykorzystania bajkoterapii jako narzędzia wspierającego rozwój dzieci wychowywanych w środowisku wielojęzycznym. Włoskie programy zostały opracowane przez 11-osobowy zespół autorek pod kierownictwem K. Kowalcze-Franiuk, z inicjatywy Rady Oświaty Polonijnej we Włoszech. Powstały jako odpowiedź na potrzeby zgłaszane w kilkunastu polonijnych szkołach społecznych w tym kraju. Omawiany program stanowi kompletną obudowę metodyczną, dodatkowo wzbogaconą o karty programowe, bibliografię i aneksy. Publikacja, pozytywnie zrecenzowana przez ekspertów z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz

z Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą, została wydana przez Wydawnictwo Bernardinum dzięki wsparciu ORPEG. Prezentowane programy stanowią skuteczne narzędzie wspierania kompetencji językowych i kulturowych w perspektywie interkulturowej. Ze względu na swój nowatorski charakter mogą służyć jako inspiracja dla nauczycieli języka polskiego pracujących zarówno za granicą, jak i w Polsce.
Słowa kluczowe: edukacja polonijna we Włoszech, programy nauczania, polonijna szkoła społeczna, dwujęzyczność, edukacja interkulturowa

PODRÓŻ PO WŁOSKICH DROGACH NA POLSKICH NOGACH…, ABOUT INNOVATIVE SOLUTIONS IN POLISH DIASPORA EDUCATION IN ITALY ON THE EXAMPLE OF THE NEW CURRICULUM FOR POLISH DIASPORA COMMUNITY SCHOOLS IN ITALY

Summary
The article presents the main assumptions and structure of the New curriculum for teaching the Polish language and knowledge about Poland in Polish diaspora preschools and community schools in Italy. The publication discusses in detail two key curriculum documents: *Podróż po włoskich dróżkach na małych polskich nóżkach* (for children aged 3–5) and *Podróż po włoskich drogach na większych polskich nogach* (for students aged 6–12+). The focus is primarily on their their innovative nature, which is reflected in: an original approach to the role of the Polish diaspora student; consideration of the varied status of the Polish language in the family and at school settings; the adaptation of linguistic and literary education to the local context using intercultural education; and proposed use of the „fairytale therapy" (bajkoterapia) as a tool supporting the development of children raised in a multilingual environment. The Italian curricula were developed by an 11-member team of authors led by K. Kowalcze-Franiuk, at the initiative of the Council for Polish Diaspora Education in Italy. They were created in response to needs reported by several dozen Polish community schools in the country. The program discussed constitutes a complete methodological framework, enriched with curriculum cards, a bibliography, and appendices. The publication, which reviewed positive reviews from experts at the Jagiellonian University, Adam Mickiewicz University in Poznań, and the Centre for the Development of Polish Education Abroad (ORPEG), was published by Bernardinum Publishing House with the support of ORPEG. The presented programs serve as an effective tool for supporting linguistic and cultural competences from an intercultural perspective. Due to their pioneering character, they can serve as an inspiration for Polish language teachers working both abroad and in Poland.
Keywords: Polish diaspora education in Italy, curricula, Polish community school, bilingualism, intercultural education

W krajach stanowiących tradycyjne miejsca napływu i osiedlenia Polaków, jak np. Kanada, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja czy Irlandia, szkolnictwo polonijne ma długą i ugruntowaną tradycję. We Włoszech sieć polonijnych szkół społecznych, choć rozwinięta, jest stosunkowo młoda[1]. Placówki tego typu powstały niespełna 20 lat temu: pierwsza – w 2008 r. w Padwie, kolejne – rok później w Campigli dei Berici oraz w 2012 r. w Neapolu. Obecnie na terenie całego Półwyspu Apenińskiego, łącznie z wyspami (Sardynią i Sycylią), działa 27 szkół polonijnych[2]. Niektóre z nich funkcjonują jako tzw. polskie ludoteki. Agnieszka Małek, w artykule z 2016 r. (kiedy liczba tych placówek była o wiele mniejsza niż dzisiaj), uznała je za swoisty ewenement we włoskim krajobrazie migracyjnym[3]. Ich działalność i ciągły rozwój następowały bowiem, mimo braku wzorców, przede wszystkim dzięki determinacji i wzmożonej aktywności społecznej polskich imigrantek, którym zależało na zapewnieniu swoim dzieciom, wychowywanym poza Polską, możliwości kontaktu z językiem i kulturą polską.

Od ponad dziesięciu lat wsparcia polonijnym szkołom społecznym we Włoszech udziela Rada Oświaty Polonijnej (ROP) – organizacja parasolowa, działająca pod hasłem: „Wspólny cel, różne drogi". Zakres jej działalności jest szeroki i obejmuje szereg inicjatyw, które przyczyniają się do rozwoju współpracy międzyszkolnej oraz poprawy jakości edukacji polonijnej we Włoszech[4]. Jednym z takich projektów ROP jest *Nowy program nauczania języka polskiego i wiedzy o Polsce we włoskich przedszkolach i szkołach polonijnych*. Zostanie on przedstawiony w niniejszym artykule jako przykład innowacyjnego rozwiązania, które stanowi istotny wkład w budowanie strategii nauczania języka polskiego poza Polską.

---

[1] Na system edukacji w języku polskim poza granicami Polski, oprócz polonijnych szkół społecznych, składają się także Szkolne Punkty Konsultacyjne (SPK-i), tj. działające przy Ambasadach i Konsulatach RP szkoły polskie. Pierwsza taka placówka we Włoszech powstała w Rzymie w 1973 r., druga – rok później w Mediolanie. Aktualnie dwie filie rzymskiej placówki działają także w Ostii i Bolonii. W czasie II wojny światowej, od 1942 r., w Rzymie działały także polskie kursy licealne.

[2] Por. http://orpeg.pl/db/web/database/baza-danych-szkol (dostęp: 30.06.2025).

[3] A. Małek, *Polskie szkolnictwo we Włoszech – zarys problematyki*, w: *Pani Anna w Kanadzie. Księga pamiątkowa dedykowana Pani Profesor Annie Reczyńskiej*, red. M. Gabryś, M. Paluszkiewicz-Misiaczek, Kraków 2016, s. 40.

[4] Na temat działalności ROP: https://www.radaoswiaty.it/ (dostęp: 30.06.2025).

Potrzeba matką wynalazku – geneza prac nad włoskim programem polonijnym

Potrzeba opracowania programu nauczania dla polonijnych przedszkoli i szkół społecznych we Włoszech wybrzmiała po raz pierwszy jesienią 2019 r. podczas corocznego walnego zebrania ROP w Rzymie. Mimo wybuchu pandemii koronawirusa, która nastąpiła tuż po tym spotkaniu, prace nad pisaniem dokumentów rozpoczęły się już w 2020 r. dwoma cyklami szkoleń trwających do wiosny 2021 r., zorganizowanych przez ROP w formie zdalnej[5]. Pozwoliły one autorkom programów na skonfrontowanie swoich doświadczeń, wypracowanych w ciągu lat pracy z dziećmi polsko-włoskimi, z rozwiązaniami proponowanymi przez prowadzących szkolenia ekspertów (pedagogów, logopedów, językoznawców, glottodydaktyków polonistycznych, psychologów) oraz na wypracowanie wspólnej bazy merytorycznej.

Lata 2021–2022 to etap pisania obu programów, natomiast lata 2022–2023 to ich dwuetapowa ewaluacja: wewnętrzna (w wybranych szkołach) i zewnętrzna – programy zostały oddane do recenzji ekspertom z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Ośrodka Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą (ORPEG)[6]. Po uzyskaniu aprobaty recenzentów i naniesieniu poprawek, dokumenty zostały wydane w 2024 r., dzięki wsparciu ORPEG, nakładem Wydawnictwa Bernardinum w postaci dwóch publikacji książkowych.

Włoskie programy to *de facto* dwa obszerne dokumenty. Pierwszy, pt. *Podróż po włoskich dróżkach na małych polskich nóżkach. Program wychowania i nauczania języka i kultury polskiej dla przedszkoli polonijnych*[7] liczy 143 strony. Został napisany głównie przez Małgorzatę Telakowską, Magdalenę Taborską oraz Joannę Wesołowską. Część poświęconą kształceniu językowemu opracowały natomiast Agnieszka Kluzek i Karolina Kowalcze-Franiuk. Drugi dokument nosi tytuł *Podróż po włoskich drogach na większych polskich nogach. Program nauczania języka i wiedzy o Polsce dla dzieci w wieku szkolnym (6–12+), uczniów polonijnych szkół społecznych we Włoszech*[8]. Liczy 238 stron i został napisany przez osiem osób. Aleksandra Urbanowska, Dorota Maciejak i Katarzyna

[5] Łącznie zorganizowano 18 godzin szkoleń.

[6] Autorzy recenzji zewnętrznych to: prof. W.T. Miodunka (UJ); dr M. Barańska, dr M. Brenk, dr A. Mańkowska i dr K. Nowak-Kluczyński (Wydział Studiów Edukacyjnych UAM); M. Kamińska, M. Przekopiak i dr J. Wójtowicz (ORPEG) (por. odnośniki do recenzji w Bibliografii).

[7] Dalej jako Program przedszkolny, z podaniem numeru strony.

[8] Dalej jako Program szkolny, z podaniem numeru strony.

Wieszczeczyńska-Tini opracowały cele kształcenia oraz treści nauczania z zakresu wiedzy o Polsce; Agnieszka Kluzek, Agata Szklanny i Karolina Kowalcze-Franiuk – treści nauczania z zakresu kształcenia literacko-kulturowego oraz językowego; Krystyna Renata Olszewska przygotowała informacje na temat wykorzystywania elementów bajkoterapii; natomiast Agata Maria Jankowska – informacje dotyczące organizacji i warunków pracy oraz ewaluacji i monitorowania postępów uczniów. Koordynatorką prac nad oboma programami, przedszkolnym i szkolnym, była Karolina Kowalcze-Franiuk.

Dokumenty zostały napisane przez zespół autorski złożony z 11 nauczycielek polonijnych, co – zdaniem Władysława Miodunki – „stanowi o sile i znaczeniu *Programów* które przynoszą podsumowanie dorobku wielu szkół z różnych części Włoch”[9]. Jak podkreślają autorzy recenzji z UAM – Magdalena Barańska, Mikołaj Brenk, Anna Mańkowska, Konrad Nowak-Kluczyński[10]:

> Obecność w tym gronie nauczycielek, które pracowały w placówkach w Polsce, doświadczonych praktyków w szeroko rozumianej branży edukacyjnej (również na poziomie akademickim), organizatorek i liderek szkół polonijnych, absolwentek renomowanych uczelni o zróżnicowanych kierunkach i specjalnościach, mam dzieci dwu- i wielojęzycznych, a przede wszystkim kobiet aktywnie angażujących się społecznie, nadają mu walor szerokiego spojrzenia na potrzeby uczniów.

I to właśnie ta uwaga, skupiona *in primis* na uczniach polonijnych, na ich potrzebach i możliwościach stanowiła główny cel prac nad programem, a zarazem punkt wyjścia w ich opracowywaniu.

Po nitce do kłębka – cel i adresaci programów

Programy powstały w odpowiedzi na zapotrzebowanie zgłaszane przez nauczycielki i animatorki szkół społecznych we Włoszech, zrzeszonych w ROP, które zmagały się z brakiem wsparcia metodycznego i materiałów dostosowanych do potrzeb dzieci polonijnych w tym kraju. Głównym celem obu dokumentów

---

[9] W.T. Miodunka, *Recenzja programów nauczania języka polskiego w przedszkolach i szkołach polonijnych we Włoszech*, 2022 (nieopublikowany tekst recenzji z UJ – dostępny na życzenie w zasobach ROP), s. 2.

[10] M. Barańska, M. Brenk, A. Mańkowska, K. Nowak-Kluczyński, *Komentarz do projektów programów wychowania oraz nauczania w przedszkolach i szkołach polonijnych we Włoszech*, 2022 (nieopublikowany tekst recenzji z UAM – dostępny na życzenie w zasobach ROP), s. 5.

była próba ujednolicenia sposobów pracy nauczycieli zarówno pod kątem organizacyjnym (dotyczącym ilości spotkań, czasu ich trwania, rozkładu przedmiotów, liczby nauczycieli), jak i merytorycznym, czyli proponowanych treści kształcenia i wychowania.

Obydwa programy są przeznaczone dla szerokiego kręgu odbiorców. Głównymi adresatami są uczniowie polonijnych przedszkoli i szkół społecznych oraz polskich ludotek we Włoszech. Program przedszkolny kierowany jest do dzieci w wieku 3–6 lat, program szkolny natomiast – do dzieci z następujących przedziałów wiekowych: 6–8 lat, 9–11 oraz 12+.

Adresatami programów są także nauczyciele, wychowawcy i animatorzy pracujący w wymienionych placówkach. Dokumenty mają stanowić dla nich wsparcie w planowaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz w radzeniu sobie z wyzwaniami wynikającymi z pracy z polsko-włoskimi dziećmi i ich rodzinami.

Kolejną grupę użytkowników programu stanowią rodzice uczniów. Mimo iż odgrywają oni kluczową rolę w przyswajaniu przez dzieci języka polskiego, zdobywaniu wiedzy o Polsce oraz kształtowaniu tożsamości, często nie zdają sobie w pełni sprawy z wagi swojej roli w przebiegu tych procesów.

Programy są skierowane także do przedstawicieli władz oświatowych i konsularnych RP we Włoszech. Według opinii recenzentów z UAM[11] stanowią one dla tej grupy adresatów:

> nieocenione źródło wiedzy o dydaktycznej przyszłości szkół polonijnych we Włoszech […], a ich zaangażowanie na różnych płaszczyznach jest konieczne oraz potrzebne. Zgodnie z ideą przyświecającą twórczyniom programów Szkoła polonijna dąży do wychowania „młodych ambasadorów Polski", którzy wiedzą zdobytą na lekcjach, będą mogli z dumą reprezentować swoją drugą ojczyznę i zachęcać kolegów i włoską rodzinę do odwiedzenia Polski.

Dziecko polonijne we Włoszech – koncepcje i podstawy teoretyczne włoskich programów jako wyraz ich innowacyjności

Podstawą innowacyjnego charakteru włoskich programów edukacyjnych jest przesunięcie punktu ciężkości z samego języka polskiego – jako przedmiotu nauczania – na **ucznia**, jego potrzeby i kontekst społeczno-kulturowy, w którym

[11] Tamże, s. 6.

on funkcjonuje. Przyjmując tę nowatorską perspektywę, autorki podjęły próbę opracowania materiału, który będzie uwzględniał fakt, że uczeń polonijnej szkoły społecznej we Włoszech nie jest polskim dzieckiem przeniesionym tymczasowo za granicę, lecz dzieckiem dwujęzycznym, wychowującym się w rodzinie polsko-włoskiej, w kraju, będącym swoistą mozaiką kultur i języków.

To **nowe podejście dydaktyczne**, osadzone w kontekście włoskiego społeczeństwa migracyjnego, które od lat 70. XX w. przyjmuje coraz więcej imigrantów (także z Polski), stanowi odpowiedź na dynamicznie zmieniającą się rzeczywistość. W ciągu ostatnich 20 lat liczba Polaków we Włoszech wzrosła ponad dwukrotnie, osiągając w 2024 r. prawie 95 tysięcy osób[12]. Prognozy wskazują, że już w 2029 r. co piąty nieletni we Włoszech będzie miał zagraniczne pochodzenie[13]. Dzieci z polskich rodzin imigranckich wpisują się zatem w ten krajobraz, nie odbiegając pod względem odmienności językowo-kulturowej od swoich rówieśników z włoskiej szkoły czy podwórka.

Prezentowane programy są innowacyjne również dlatego, że diagnozują i uwzględniają jedno z najtrudniejszych wyzwań w edukacji polonijnej, nie tylko we Włoszech: zróżnicowany poziom znajomości języka polskiego wśród uczniów. Autorki nie tylko rozpoznają to zjawisko, ale i proponują konkretne rozwiązania, zawarte w przemyślanych założeniach teoretycznych programu. To właśnie te założenia stanowią fundament innowacyjności prezentowanego dokumentu.

Podstawa teoretyczna programu przedszkolnego obejmuje kluczowe zagadnienia dotyczące rozwoju językowego dzieci polonijnych, takie jak: rola zaangażowania rodziców w rozwój językowy dziecka; charakterystyka problemów językowych, z jakimi mogą się mierzyć dzieci polonijne; opis etapów rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym – fizycznego, motorycznego, intelektualnego i emocjonalnego – w przedziale wiekowym od 3 do 6 lat, znaczenie ruchu i zabawy w procesie rozwoju przedszkolaka; wpływ lateralizacji oraz cechy rozwojowe dzieci przedszkolnych i ich konsekwencje dla przebiegu procesu nauczania (Program przedszkolny, s. 13–29).

W programie szkolnym natomiast, pierwsze z założeń dotyczy konieczności zwrócenia uwagi na status języka polskiego wśród uczniów społecznych szkół polonijnych poza granicami kraju. Jak zauważają autorki: „Mylne jest

---

[12] Por. dane dostępne na stronie ISTAT (włoskiego GUS-u): https://demo.istat.it/app/?i=RCS&l=it (dostęp: 30.06.2025).

[13] K. Golemo, *G2 – pokolenie „nowych Włochów" pomiędzy kulturami*, w: *Włochy wielokulturowe. Regionalizmy, mniejszości, migracje*, red. K. Golemo, Kraków 2013, s. 208.

bowiem, choć ciągle dość powszechne, przekonanie na temat tego, że jest to ten sam język polski, jakim posługują się ich rówieśnicy w kraju" (Program szkolny, s. 20–21). W związku z tym autorki wyjaśniają różnice między polskim jako językiem *ojczystym* a *obcym*, *pierwszym* a *drugim*. Wprowadzają także, za Ewą Lipińską i Anną Seretny[14], kluczowe pojęcie języka ***odziedziczonego*** (*heritage language*). Zaznaczają, że należy je stosować w odniesieniu do kodu, który dzieci znają głównie z domu. Chociaż często nie jest on w pełni rozwinięty ani poprawnie używany, to posiada dużą wartość emocjonalną[15]. Odwołując się do pracy Przemysława Gębala i Władysława Miodunki[16], autorki programu podkreślają, jak istotne jest wyraźne i konsekwentne rozgraniczanie trzech form funkcjonowania polszczyzny w edukacji – jako języka obcego, drugiego i odziedziczonego. Odpowiadają im bowiem inne cele uczenia się i odmienne konteksty jego realizacji.

Drugie założenie teoretyczne programu – *Uczeń polonijny jako dziecko dwujęzyczne i dwukulturowe* – stanowi fundament w odróżnieniu od ujęcia prezentowanego w ministerialnej Podstawie programowej[17]. Dotyczy ono specyfiki edukacji dzieci polonijnych funkcjonujących we włoskim kontekście językowym i kulturowym. Autorki programu podkreślają, że w odniesieniu do uczniów polonijnych nie powinno się definiować dwujęzyczności na podstawie rygorystycznych kryteriów językowej perfekcji (np. poziomu rodzimego użytkownika). Proponują, by punktem wyjścia była kompetencja komunikacyjna, czyli zdolność skutecznego porozumiewania się w różnych kontekstach. Jak wyjaśniają:

---

[14] E. Lipińska, A. Seretny, *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie szkolnictwa polonijnego w Chicago*, Kraków 2012.

[15] Tamże, s. 30–31.

[16] P. Gębal, W.T. Miodunka, *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*, Warszawa 2020, s. 151–161.

[17] W Podstawie programowej MEN z roku 2010 i 2020 rzeczownik „bilingwizm" czy „dwujęzyczność" nie pojawia się ani jeden raz, natomiast przymiotnik „dwujęzyczny" – tylko w odniesieniu do słowników, z których uczeń powinien umieć skutecznie korzystać. Por. *Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą*, Warszawa 2010 (dokument dostępny pod linkiem: https://www.szkolaherberta.com/content/files/podstawa_programowa szkola_im_herberta.pdf, dostęp: 30.06.2025), s. 12; *Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą*, Warszawa 2020 (dokument dostępny na stronie ORPEG pod linkiem: https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2020/09/Podstawa-programowa-dla-szkol-polonijnych-w-jezyku-polskim.pdf, dostęp: 30.06.2025), s. 10, 14, 21.

> Perfekcyjna znajomość dwóch języków dotyczy raczej tylko danego momentu w życiu ucznia i/lub określonej sprawności – np. tylko mówienia czy słuchania. A zatem ów stan doskonałej dwujęzyczności jest raczej nietrwały i może ulec zmianie pod wpływem wielu czynników, nawet w przeciągu jednego roku szkolnego. Mamy świadomość tego, że podobnie jak sam rozwój językowy, tak i dwujęzyczność jest procesem, który rozwija się w czasie (Program szkolny, s. 24).

Ważnym aspektem poruszanym przez autorki jest również psychologiczny wymiar dwujęzyczności. Jak zaznaczają:

> relacja między dwoma lub więcej językami, w których wzrasta i rozwija się uczeń polonijny zależy także od jego różnych potrzeb komunikacyjnych oraz, co z tym związane, od jego stosunku emocjonalnego do języków, związanych z nimi kultur, osób i wielu innych elementów […]. proponujemy zatem spojrzenie na uczniów polonijnych szkół społecznych nie pod kątem tego, czy są dwujęzyczni, ale w jakim stopniu i gdzie znajdują się na linii dążenia do dwujęzyczności (Program szkolny, s. 24).

Z takiego podejścia wynika, że język polski nie jest dla dziecka polonijnego wyłącznie narzędziem komunikacji. Odgrywa on znaczącą rolę w procesie kształtowania tożsamości oraz budowania więzi z innymi. Dobra znajomość języka polskiego może być źródłem wsparcia emocjonalnego i kulturowego, pełnić funkcję mostu między kulturami. Brak tej znajomości – przy jednoczesnej nadmiernej presji otoczenia – może prowadzić do kryzysu tożsamości i problemów w rozwoju osobistym.

Trzecie założenie teoretyczne programu dotyczy wykorzystania bajkoterapii jako innowacyjnego i wartościowego narzędzia wspierającego pracę z dziećmi polonijnymi. Uczniowie funkcjonujący w środowisku dwu- i wielojęzycznym często doświadczają różnorodnych trudności – zarówno językowych (np. blokady językowe, mieszanie kodów, ubogie słownictwo, mutyzm wybiórczy), jak i emocjonalnych (np. związanych z niepewnością, lękiem czy obniżoną samooceną).

Autorki programu wychodzą z założenia, że dzieci polonijne potrzebują wsparcia nie tylko w zakresie rozwoju językowego, lecz także emocjonalnego i tożsamościowego. Bajkoterapia – umiejętnie stosowana (przez nauczycieli czy rodziców) – może stanowić skuteczne narzędzie w tym obszarze. Umożliwia bowiem dziecku bezpieczne przepracowanie trudnych emocji i wewnętrznych konfliktów wynikających z życia niejako pomiędzy kulturami i językami. Co więcej, włoski program nauczania nie traktuje jej wyłącznie jako metody pracy z dzieckiem, ale także jako formę wsparcia dla nauczycieli i rodziców – możliwą

do zastosowania w refleksji nad ich własną rolą wychowawczą. Z tego względu zawiera opis teoretycznych podstaw, wzbogacony o propozycje dydaktyczne, przygotowane na podstawie czterech bajek terapeutycznych dla dzieci oraz jednej bajki przeznaczonej dla dorosłych (*sic!*), a także zestaw kart pracy i wskazówek do wykorzystania podczas zajęć z dziećmi.

Struktura programów

Programy przedszkolny i szkolny nawiązują do siebie, czego wyrazem są wzajemne odniesienia w obu dokumentach oraz ich tytuły. Metafora wspólnej podróży po skarb[18] to nadrzędna koncepcja, w której – jak czytamy we *Wstępie*:

> Za metaforyczny skarb uważamy język polski oraz szeroko pojętą polskość dziecka. Podróż wskazuje nie tylko na sam proces nabywania i uczenia się języka polskiego przez ucznia w szkole polonijnej, ale także na proces stawania się przez niego osobą dwujęzyczną i dwukulturową. Podróż ta jest wspólna, bowiem biorą w niej udział nauczyciele, uczniowie oraz ich rodzice (Program szkolny, s. 10).

W obydwu programach została zachowana podobna struktura, typowa dla tego typu dokumentów. Po krótkim wstępie autorki przedstawiają charakterystykę programów, wskazując wykorzystane dokumenty programowe, określając użytkowników, czas, warunki i sposób realizacji danego programu – odpowiednio w przedszkolu i w szkole polonijnej. Szczegółowo opisują koncepcje i podstawy teoretyczne, które były dla nich punktem wyjścia w podjętej pracy. Następnie wymieniają cele kształcenia i wychowania. Kolejny rozdział stanowią treści nauczania – w programie przedszkolnym obejmują one trzy elementy: rozkład treści kształcenia, teksty kultury i kształcenie językowe, natomiast w programie szkolnym – treści nauczania w zakresie kształcenia językowego, literacko-kulturowego, wiedzy o Polsce i elementów bajkoterapii. W kolejnych rozdziałach autorki programów przedstawiają sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania. W Programie przedszkolnym obejmują one m.in. schemat zajęć, sprawdzone metody, formy i techniki pracy z dziećmi, przykładowe zabawy i działania językowe proponowane w celu zaprogramowania języka polskiego, a także bardzo ważne informacje na temat

[18] Metafora ta została zaczerpnięta z autorskich warsztatów edukacyjnych Lucyny Bzowskiej, nauczycielki i trenerki *Klanzy*, w których wzięły udział niektóre autorki programu.

współpracy przedszkola polonijnego z rodzicami. Dodatkowo w programie szkolnym zawarto także opis założonych osiągnięć uczniów oraz sposoby ich monitorowania (kontrola i ewaluacja).

Ważnym elementem w obu programach są zamieszczone na ich końcu karty programowe, czyli gotowe „przepisy" na zajęcia z dziećmi. W programie przedszkolnym jest ich pięć, w szkolnym – dziesięć. Wśród szkolnych propozycji lekcji znajdują się m.in. trzy scenariusze nagrodzone w ogólnoświatowych konkursach dla nauczycieli polonijnych oraz trzy propozycje do pracy z wykorzystaniem elementów bajkoterapii.

Obydwa programy kończy szczegółowa i starannie opracowana Bibliografia oraz obszerne aneksy zawierające dodatkowe materiały. W programie przedszkolnym są to, przydatne dla nauczyciela i koordynatora placówki, teksty takie jak: 1) propozycje piosenek, zabaw i wierszyków na powitanie i pożegnanie; 2) wzór kwestionariusza dla rodziców przedszkolaka; 3) spis wybranych pomocy i materiałów dydaktycznych; 4) opis sprawdzonych zabaw ruchowych; 5) przydatne informacje na temat różnych temperamentów dzieci w odniesieniu do procesu ich wychowania w przedszkolu, wreszcie 6) przydatne zasoby internetowe.

Równie bogaty jest aneks dołączony do programu szkolnego. Zawiera on: 1) spis wybranych pomocy dydaktycznych – dla nauczycieli i rodziców; 2) spis wybranych cudów geograficznych Polski; 3) wykaz polskich pomników historycznych; 4) kalendarium ważnych dat, świąt i rocznic oraz dwa tzw. niezbędniki nauczyciela: 5) jeden przedstawiający style uczenia się; drugi – 6) opis typów inteligencji wielorakich według Howarda Gardnera. W zamyśle autorek programu szkolnego zamieszczony aneks ma wzbogacić i ułatwić pracę z dziećmi w szkole sobotniej bądź wskazać nauczycielom kierunek ich samorozwoju na polu kształcenia i wychowywania dzieci polonijnych (Program szkolny, s. 13). Ostatnim elementem każdego z programów jest szczegółowa bibliografia oraz noty biograficzne o autorkach, zawierające informacje o ich wykształceniu, doświadczeniu zawodowym, a także najważniejszych dokonaniach na polu działalności edukacyjnej, kulturalnej i społecznej.

Warunki i sposoby realizacji programów

Opracowując obydwa dokumenty, ich autorki starały się dostosowywać proponowane przez siebie rozwiązania do wymogów edukacji w zakresie nauczania języka polskiego za granicą, jednak mając cały czas na względzie

realne warunki pracy nauczycieli i animatorów w polonijnych placówkach edukacyjnych we Włoszech, np. niewielką liczbę godzin miesięcznie do dyspozycji, brak stałej siedziby szkoły, bardzo zróżnicowany poziom znajomości języka polskiego u dzieci, często słaby (pod względem ilości i jakości) *input* językowy ze strony polskojęzycznego rodzica, realizowanie przez niektóre dzieci obowiązku szkolnego także w soboty i szereg innych czynników, które mają wpływ na organizację procesu nauczania języka polskiego we Włoszech.

Jeśli chodzi o dokumenty programowe, będące punktem wyjścia do opracowania obu włoskich programów, ich autorki oparły się na dwóch wspólnych pracach. Pierwsza z nich to *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej*, zawarta w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku[19]. Druga to *Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie*, opisana w *Załączniku do zalecenia Rady UE* z dnia 22 maja 2018 roku[20].

Dodatkowymi dokumentami wyjściowymi dla autorek programu szkolnego były: *Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą MEN* z 2020 r., czyli druga, uaktualniona wersja dokumentu MEN z 2010 r., która zawiera uwspółcześnione treści kształcenia językowego, literackiego i kulturowego oraz *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie i ocenianie* (2003), jako wspólna dla całej Europy podstawa do tworzenia planów nauczania. Wymienione dokumenty stanowiły obowiązkowy punkt wyjścia do merytorycznego opracowania treści z zakresu nauczania języka i kultury polskiej oraz organizacji procesu dydaktycznego w kontekście polonijnym.

Przewidywany czas realizacji każdego z programów to trzy lata, przy założeniu realizacji treści nauczania w sposób spiralny, z uwzględnieniem nie tylko poziomu znajomości przez uczniów języka polskiego, ale także ich motywacji i potrzeb związanych z nauką polszczyzny. Aby nie uległy one osłabieniu, należy dbać o stwarzanie dzieciom naturalnej potrzeby komunikowania się w języku polskim.

W ocenie recenzentów z UAM na temat warunków i sposobów realizacji programów zostały one przedstawione z uwzględnieniem holistycznych potrzeb uczniów – rozwojowych, językowych i społecznych. W programie przedszkolnym wzięto pod uwagę nie tylko znajomość języka polskiego, ale także rozwój psychoruchowy, wiek, predyspozycje motoryczne i społeczne uczniów. Autorki wykazały się wiedzą z zakresu organizacji przestrzeni edukacyjnej, co często jest pomijane lub traktowane pobieżnie. Sala lekcyjna jest głównym, ale nie jedynym miejscem edukacji. Zauważenie wartości zajęć pozalekcyjnych jako przestrzeni nie tylko do zdobywania wiedzy, ale także do budowania więzi

[19] Por. Dz.U. z 2017 r., poz. 356, z późniejszymi zmianami.

[20] Por. 2018/C, 189/01, Dz.U. UE C z dnia 4 czerwca 2018 r.

społecznych i integracji środowiska, dobrze wpisuje się w aktualne podejście do edukacji polonijnej, której celem jest nie tylko nauka języka, ale i wzmacnianie tożsamości kulturowej uczniów[21].

Jak podkreślają autorki:

> Dla rozwoju psychoruchowego dziecka ważne jest zrównoważenie przez przedszkole pełnienia funkcji kształcącej, wychowawczej i opiekuńczej, dlatego istotnym elementem dotyczącym realizacji programu jest prawidłowa organizacja czasu pobytu dziecka w przedszkolu. Organizacja zabawy, nauki i wypoczynku dziecka oparta jest na rytmie dnia/czasu zajęć, czyli powtarzających się systematycznie fazach, które zapewniają mu zdrowy rozwój (Program przedszkolny, s. 30).

W tym celu autorki programu proponują następujący schemat organizacji spotkania w przedszkolu polonijnym:

Rys. 1. Propozycja organizacji zajęć w przedszkolu polonijnym we Włoszech

Źródło: Program przedszkolny, s. 77.

Przestrzeganie powyższego schematu na każdych zajęciach przyczyni się do wypracowania stałego rytmu pracy, a uczestniczącym w zajęciach przedszkolakom da poczucia bezpieczeństwa, które jest tak istotne do stworzenia relacji z opiekunem i do skutecznej nauki języka.

Program szkolny adresowany jest do uczniów polonijnych szkół społecznych i ludotek we Włoszech, podzielonych na trzy grupy wiekowe: 6–8 lat, 9–11 lat, 12+[22].

---

[21] Por. M. Barańska, M. Brenk, A. Mańkowska, K. Nowak-Kluczyński, *Komentarz do projektów…*, s. 4.

[22] Zdaniem autorek, ze względu na rozwój emocjonalno-poznawczo-społeczny dzieci podział ten jest bardziej odpowiedni niż stosowany w ministerialnej *Podstawie programowej*, która wyróżnia etapy wiekowe uczniów: 5–9 lat, 10–13 lat, 14+ lat.

Większość społecznych szkół polonijnych we Włoszech organizuje spotkania lekcyjne w soboty, dwa razy w miesiącu. Na roczny cykl szkolny (tj. od września do czerwca) składa się 20 czterogodzinnych spotkań lekcyjnych. Propozycja organizacji sobotnich zajęć jest następująca:

<table>
<tr><td colspan="2">Czas trwania zajęć</td><td>45 min</td><td>45 min</td><td>45 min</td><td>45 min</td></tr>
<tr><td rowspan="3">przedział wiekowy</td><td>6–8 lat</td><td colspan="4">język polski z elementami wiedzy o Polsce</td></tr>
<tr><td>9–11 lat</td><td colspan="2">język polski</td><td>historia</td><td>wiedza o Polsce (geografia, tradycje, kultura)</td></tr>
<tr><td>12+ lat</td><td colspan="2">język polski</td><td>historia</td><td>wiedza o Polsce (geografia, tradycje, kultura)</td></tr>
</table>

Rys. 2. Propozycja organizacji zajęć w społecznej szkole polonijnej we Włoszech

Źródło: Program szkolny, s. 18.

Treści nauczania zawarte w programie mają szeroki zakres, obejmują bowiem aż cztery obszary: kształcenie językowe, kształcenie literacko-kulturowe, kształcenie zintegrowane w zakresie wiedzy o Polsce oraz kształcenie z wykorzystaniem elementów bajkoterapii. Każdy z tych obszarów zostanie poniżej omówiony, ze wskazaniem najbardziej charakterystycznych kwestii, które świadczą zarówno o uniwersalnym charakterze programu, jak i o jego dostosowaniu do specyfiki włoskiego kontekstu edukacyjnego.

Realizacja treści nauczania w programie szkolnym w zakresie poszczególnych obszarów – wybrane zagadnienia

Kształcenie językowe

Podrozdział poświęcony prezentacji treści nauczania w zakresie kształcenia językowego autorki rozpoczynają od następującej obserwacji:

> Ministerialna *Podstawa programowa* nie zawiera wymogów na temat nauczania systemu gramatycznego języka polskiego, nie stanowi zatem wystarczającej pomocy dla nauczycieli polonijnych. Wiele programów nauczania dostępnych nauczycielom pracującym za granicą proponuje naukę gramatyki w sposób systemowy, za pomocą sformalizowanych reguł, czyli tak jak uczy się gramatyki w szkole polskiej w Polsce. Podejście to jest możliwe do zrealizowania i przyniesie oczekiwane

> rezultaty, ale tylko w przypadku, gdy mamy do czynienia z uczniami bardzo zmotywowanymi do nauki języka polskiego i, co ważniejsze, o kompetencji językowej równej lub zbliżonej do kompetencji *native speakerów*, czyli dzieci wychowywanych w Polsce, dla których polski jest językiem ojczystym. Dobrze wiemy, że rzeczywistość w społecznych szkołach polonijnych, nie tylko we Włoszech, jest zgoła odmienna (Program szkolny, s. 39).

Autorki włoskiego programu szkolnego wielokrotnie podkreślają, że zastosowanie do pracy z dziećmi polonijnymi we Włoszech rozwiązań wypracowanych na gruncie metodyki nauczania języka polskiego jako języka ojczystego jest trudne, a nawet nieskuteczne – wyjściowy poziom znajomości polszczyzny u dzieci, szczególnie w obszarze produkcji (nie recepcji), jest bowiem często niski. Dodatkową trudność stanowi także silna heterogeniczność grup pod kątem językowym, której nauczyciele polonijni nie zawsze są w stanie dostrzec już na początku roku szkolnego. Łączenie dzieci w grupy zwykle odbywa się najpierw według kryterium wieku, co jest uzasadnione ze względu na etapy rozwoju emocjonalno-poznawczego dzieci i związany z tym dobór metod pracy. Informacje o dzieciach uzyskiwane od rodziców w momencie zapisu do szkoły polonijnej nie zawsze odzwierciedlają realny poziom ich znajomości polszczyzny. Osobną kwestią jest brak dostępu do narzędzi do szybkiej i skutecznej diagnozy językowej u dzieci lub brak czasu (*sic!*) na ich stosowanie. Istotne wreszcie są także względy osobowościowe – dzieci wykazują różną gotowość do kontaktu w języku polskim z nowo poznanym dorosłym i rówieśnikami, z którymi spotykają się w szkole polonijnej zaledwie dwa razy w miesiącu. Wszystko to sprawia, że dodatkowy (w stosunku do podziału wiekowego) podział dzieci pod względem poziomu znajomości polskiego jest na ogół niemożliwy do zastosowania z powodu szeregu wspomnianych ograniczeń. Wypracowanie kontaktu z uczniami w języku polskim wymaga czasu, a rozwijanie ich kompetencji językowych – zastosowania odpowiednich strategii.

Proponowane w szkołach polonijnych treści nauczania z zakresu kształcenia językowego powinny obejmować rozwijanie czterech sprawności językowych – rozumienia, mówienia, czytania i pisania, przy równoczesnym rozwijaniu kompetencji leksykalnej i gramatycznej uczniów.

Jeśli chodzi o dwie wymienione kompetencje, autorki programu powołują się na prof. Jagodę Cieszyńską-Rożek[23], według której sama znajomość polskich

---

[23] J. Cieszyńska-Rożek, *Rozwój mowy polskich dzieci na obczyźnie – zjawiska normatywne czy zaburzenia rozwojowe?*, w: *Nowa Logopedia*, t. 3: *Diagnoza różnicowa zaburzeń komunikacji językowej*, red. M. Michalik, A. Siudak, Z. Orłowska-Popek, Kraków 2012, s. 67–82.

słów, nawet z wielu różnych obszarów tematycznych, nie wystarczy, aby dziecko polonijne mogło rozumieć język polski i samodzielnie się nim posługiwać:

> Mylny jest – choć częsty wśród Polonii – pogląd, iż ważne jest przede wszystkim zwiększanie zasobu leksykalnego w języku polskim dzieci dwujęzycznych, a nie praca nad systemem syntaktycznym. […] Nie wystarczy znać słownictwo, by rozumieć wypowiedzi i samodzielnie je budować. Tylko znajomość gramatyki da dziecku pełną możliwość percepcji tekstów mówionych i pisanych[24].

Autorki programu proponują odejście od stosowanego w polskich szkołach nauczania opisu systemu języka na rzecz podejścia funkcjonalnego. Postulują, aby gramatyka nie była celem samym w sobie (tj. suchą wiedzą), lecz narzędziem stosowanym świadomie w komunikacji.

Podają zatem dziesięć praktycznych wskazówek, pomocnych w organizacji nauczania gramatyki języka polskiego (s. 41–42) oraz katalog zagadnień gramatyczno-syntaktycznych na poziomach A1–A2[25] i B1–B2[26] (s. 42–51), który został zaczerpnięty z programów nauczania autorstwa polskich glottodydaktyków: Iwony Janowskiej, Ewy Lipińskiej, Przemysława Turka, Agnieszki Rabiej i Anny Czeniek. Katalog ten został wzbogacony o konkretne przykłady ilustrujące dane zagadnienie gramatyczne. Zdaniem autorek programu może być bowiem pomocny nie tylko do świadomego budowania kompetencji gramatycznej uczniów, ale także jako narzędzie możliwe do zastosowania przez nauczyciela czy rodzica do diagnozy (określenia poziomu językowego) dziecka.

Aby pomóc nauczycielom w nauczaniu języka polskiego dzieci polonijnych, autorki włoskiego programu szkolnego proponują technikę programowania języka, stanowiąca element tzw. metody krakowskiej prof. Jagody Cieszyńskiej. Zdaniem autorek to jedno z najbardziej potrzebnych i skutecznych narzędzi do kształcenia językowego w szkole polonijnej we Włoszech. Technika

---

[24] Tamże, s. 69.

[25] Katalog na poziomach A1–A2 został opracowany na podstawie programów A. Rabiej (*Program nauczania języka polskiego jako języka dziedziczonego dla uczniów w wieku wczesnoszkolnym na poziomie podstawowym*, 2012, program jest dostępny w Bibliotece e-podręcznika *Włącz Polskę*, s. 17–24) oraz I. Janowskiej, E. Lipińskiej i in. (*Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*, Kraków 2011, s. 13–69).

[26] Katalog na poziomach B1–B2 został opracowany na bazie programów I. Janowskiej i in. (*Programy nauczania …*, s. 71–139) oraz A. Czeniek (*Program nauczania języka polskiego jako języka dziedziczonego dla uczniów polskich w wieku od 13 do 16 lat*, 2013, program jest dostępny w Bibliotece e-podręcznika *Włącz Polskę*, s. 39–47).

ta odzwierciedla naturalny proces akwizycji języka u małych dzieci i polega na specjalnie zorganizowanym przez nauczyciela, logopedę czy rodzica działaniu, które ma stopniowo budować u dziecka system języka polskiego, czyli reguły jego użycia. Autorki odwołują się do schematu programowania (na poziomie podstawowym) opracowanego przez dr Elżbietę Ławczys i Agnieszkę Fabisiak-Majcher, zredagowanego (za ich zgodą) na potrzeby włoskiego programu (por. Program szkolny, s. 144–148).

Nauczanie czytania i pisania

Osobny podrozdział dedykują treściom z zakresu nauczania czytania. Przedstawiają w nim główne założenia teoretyczne sugerowanej do wykorzystania w szkołach polonijnych we Włoszech metody symultaniczno-sekwencyjnej, zwanej metodą sylabową (lub „metodą krakowską" prof. J. Cieszyńskiej). Uwzględnia ona rozwój mowy u dzieci, który postępuje od samogłosek i sylab, poprzez wyrażenia dźwiękonaśladowcze, aż do dłuższych wyrazów i prostych zdań. Jest oparta na badaniach neuropsychologicznych i neurofizjologicznych, które potwierdzają, że to sylaba (a nie fonem) jest najmniejszą jednostką percepcyjną[27]. Oprócz informacji czysto teoretycznych w programie szkolnym zawarte zostały także wskazówki praktyczne na temat wykorzystania metody sylabowej oraz szereg argumentów przemawiających na korzyść jej stosowania we włoskim kontekście polonijnym. Autorki podają także kilka rad, jak zachęcić dzieci do czytania. Wszystkie podane informacje wzbogacono obszerną, przejrzystą tabelą zawierającą dane na temat kolejności wprowadzania polskich głosek (por. Program szkolny, s. 56–67) oraz szereg wskazówek niezbędnych w pracy z dziećmi polsko-włoskimi. Rozważania te są niezwykle cenne, ponieważ stanowią owoc wieloletniego doświadczenia autorek programu, wypracowanego w kontakcie z dziećmi polonijnymi we Włoszech.

Jeśli chodzi o nauczanie sprawności pisania, autorki programu szkolnego zachęcają do jej rozwijania po polsku jak najwcześniej[28] i z maksymalnym wykorzystaniem umiejętności nabytych przez dzieci we włoskim przedszkolu i szkole, takich jak graficzne odwzorowanie znaków (szlaczków, wzorów literopodobnych, liter), zapis wyrazów, zdań, wreszcie komponowanie tekstów.

---

[27] J. Cieszyńska, *Metoda krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci*, Kraków 2013, s. 183.

[28] Wiele dzieci wykazuje zainteresowanie pisaniem już w wieku przedszkolnym. Warto już na tym etapie doceniać i wspierać ich starania.

Autorki proponują podział form wypowiedzi pisemnej na cztery poziomy trudności, który obejmuje teksty zawarte w ministerialnej *Podstawie programowej*, jak i spoza niej. Spis został przygotowany z uwzględnieniem dwóch nadrzędnych kryteriów: stopnia użyteczności danego tekstu w życiu codziennym dziecka polonijnego oraz poziomu językowego, na którym zwykle ćwiczy się umiejętność pisania danego tekstu[29]. I tak na wymienionych niżej poszczególnych poziomach włoski program proponuje naukę pisania następujących form wypowiedzi pisemnej:

- poziom I (A1): adresowanie koperty, e-mail i list prywatny (kontakt nieoficjalny), pozdrowienia z wakacji, zaproszenie (wypełnianie luk w gotowym tekście), życzenia, menu, lista zakupów, lista składników w przepisach kulinarnych;
- poziom II (A1–A2–B1): charakterystyka, opis (przedmiotu, miejsca, sytuacji), plan wydarzeń, dziennik, pamiętnik, krótka notatka, wywiad (np. z babcią), wypracowanie na dany temat (np. Mój dzień, Moja rodzina), podziękowanie;
- poziom III (A2–B1): opowiadanie, opowiadanie z dialogiem, ogłoszenie, instrukcja obsługi, streszczenie, CV, list motywacyjny, list prywatny (kontakt oficjalny – np. list do nauczyciela), sprawozdanie (np. z podróży, z wycieczki);
- poziom IV (B2): zawiadomienie, reklama, podanie, życiorys, autobiografia, CV, list motywacyjny, list urzędowy, opowiadanie rozprawka (jako tekst argumentacyjny), reklamacja, recenzja (jako opinia np. o filmie, książce), przemówienie, referat, reportaż, felieton, pamiętnik, opis (np. krajobrazu).

Warto dodać, że aby ułatwić nauczycielom polonijnym pracę z nauczaniem pisania w języku polskim autorki włoskiego programu przedstawiają dodatkowo wybrane formy wypowiedzi pisemnej zawarte w *Podstawie programowej* MEN, zestawiając ją z konkretną propozycją dydaktyczną z serii podręczników Małgorzaty Małyski pt. *Przyjaciele z piórnika* (tj. z podręcznikami *Ciekawskie pióro i Szybki długopis*). Chociaż są one przeznaczone do pracy z uczniami w wieku 7–9 lat, to mogą być pomocne także w pracy ze starszymi dziećmi, które jeszcze nie muszą się „rozpisać" po polsku (por. Program szkolny, s. 69–70).

---

[29] Autorki odwołują się do informacji na temat *Poziomów biegłości językowej w grupie dostosowanej do potrzeb dzieci i młodzieży* zawartych w *Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lutego 2016 r. w sprawie egzaminów z języka polskiego jako obcego*, s. 10–53. Dokument jest dostępny pod linkiem: https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2016.061.0000405,rozporzadzenie-ministra-nauki-i-szkolnictwa-wyzszego-w-sprawie-egzaminow-z-jezyka-polskiego-jako-obcego.html (dostęp: 30.06.2025).

Jeśli chodzi o nauczanie podsystemów języka i sprawności językowych, autorki włoskiego programu proponują wykorzystanie technik stosowanych w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Powołują się bowiem na opinię P. Gębala i W.T. Miodunki[30], którzy twierdzą, że w wymiarze metodycznym to właśnie ten zakres nauczania polszczyzny – jako języka obcego – pełni funkcję nadrzędną w stosunku do metodyki nauczania polskiego jako drugiego czy odziedziczonego.

Wyczerpujący spis tych technik znajduje się w podręczniku Ewy Lipińskiej i Anny Seretny *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*[31], więc autorki włoskiego programu zamieszczają szczegółowe odnośniki właśnie do tej pracy, uznając ją za podstawową pozycję w biblioteczce nauczyciela języka polskiego poza granicami kraju i proponując indywidualny dobór technik pod względem potrzeb językowych uczniów oraz preferencji i możliwości nauczycieli.

Kształcenie literacko-kulturowe

Prezentowane w programie szkolnym treści z zakresu kształcenia literacko-kulturowego uwzględniają zarówno tabelę prezentującą kręgi tematyczne według ministerialnej Podstawy programowej dla uczniów polskich uczących się za granicą z 2020 r. z podziałem na trzy grupy wiekowe uczniów: 5–9 lat, 10–13 lat i 14+, jak i obszerny spis ujętych w tym dokumencie tekstów kultury. Zdaniem autorek włoskiego programu szkolnego samodzielna lektura większości książek, uznanych przez MEN za kanon literatury polskiej dla dzieci i młodzieży, w przypadku uczniów polonijnych (nie tylko we Włoszech) wymaga lepszej znajomości języka polskiego, każdą zatem książkę z ministerialnej listy lektur opatrują one krótkim komentarzem o sugerowanym wieku dziecka polonijnego jako czytelnika, sięgającego po daną książkę do samodzielnej (*sic!*) lektury, oraz notką na temat możliwości wykorzystania danego tekstu, np. podczas lekcji języka polskiego i/lub wiedzy o Polsce (por. Program szkolny, s. 11).

Novum włoskiego programu jest wzbogacenie przez jego autorki ministerialnej listy lektur o tzw. złotą setkę, czyli propozycję 100 książek dla dzieci polsko-włoskich w wieku 6–12+ lat. Książki zostały podzielone według trzech poziomów zaawansowania językowego. Ich dobór ma pomagać we wzmocnieniu kompetencji językowej uczniów, ale także rozwijaniu

[30] P. Gębal, W.T. Miodunka, *Dydaktyka i metodyka…*

[31] E. Lipińska, A. Seretny, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005 i kolejne wydania.

ich kompetencji kulturowej i interkulturowej. Dlatego wśród nowo proponowanych tekstów kultury znajdują się książki (obowiązkowo napisane, nieprzetłumaczone na język polski) m.in. na temat bogatej tradycji polsko-włoskich związków historycznych, literackich, kulturowych i społecznych. Zawiera ona publikacje o polskich śladach lub o historycznych losach Polaków we Włoszech; o podróżach po różnych regionach Półwyspu Apenińskiego; o tradycjach, legendach czy kuchni różnych regionów kraju.

Ponadto na „włoskiej liście lektur" autorki umieściły książki, które dotyczą problemów bliskich młodym czytelnikom, jak np.: relacje z rówieśnikami, szkoła, hobby, marzenia, poszukiwanie własnej tożsamości, poczucie odmienności, życie pomiędzy dwoma językami i kulturami; tęsknota za rodziną i przyjaciółmi z Polski.

Na uwagę zasługuje fakt, że wśród proponowanych tekstów kultury są książki napisane bądź zilustrowane przez emigrantów polskiego pochodzenia, tworzących we Włoszech, np. Olka Mincera, Ewę Niewadzi, Wandę Romer czy Agnieszkę Zawiszę. Ich losy i doświadczenia mogą być dla obu grup czytelników – dzieci i dorosłych – swoistą „lekcją żywej historii".

Autorki programu z własnego doświadczenia edukacyjnego doskonale wiedzą, że jednym z głównych problemów pracy w szkołach polonijnych jest brak czasu, także na czytanie, dlatego w ich założeniu „złota setka" lektur ma być nie tyle równoległym kanonem, ile formą inspiracji i zachętą dla wszystkich sięgających po program do własnych poszukiwań czytelniczych.

Kształcenie zintegrowane w zakresie wiedzy o Polsce

Proponowanym przez autorki obu programów treściom nauczania w zakresie wiedzy o Polsce przyświeca podobny sposób ujmowania polskości. W pracy z dziećmi przedszkolnymi objawia się on kształtowaniem postawy bliskości i pozytywnych skojarzeń z wybranymi elementami ją budującymi, zarówno w odniesieniu do ludzi (rodziny czy przyjaciół z Polski), jak i do elementów przyrody czy świata otaczającego dziecko. Na kolejnym etapie nauczania (szkolnym) autorki programu starają się umiejscowić polskość w szerszym kontekście – zarówno dwukulturowym, polsko-włoskim, jak i interkulturowym.

Dla dzieci w wieku 6–8 lat rozkład treści nauczania z kształcenia zintegrowanego obejmuje język polski z elementami wiedzy o Polsce. Dla uczniów z kolejnych przedziałów wiekowych (tj. 9–11 lat i 12+) proponowane są treści nauczania w dwóch blokach – osobno z historii, osobno z geografii, kultury

i tradycji polskich. Rozkład treści w programie szkolnym, przewidziany na dany przedział wiekowy, został ujęty w pięć obszernych zestawień w formie tabel. Każda tabela zawiera 20 tematów proponowanych do przepracowania w ciągu całego roku szkolnego. Ich realizacja jest przewidziana na trzy lata, w układzie spiralnym, tj. ze stopniowym poszerzaniem zakresu informacji.

Przy każdym temacie znajduje się krótki odautorski komentarz ze wskazówkami dotyczącymi proponowanych do jego realizacji zróżnicowanych materiałów dydaktycznych: książek, zasobów internetowych, piosenek, pomników czy innych miejsc pamięci itd.

Warto podkreślić, że autorki omawianego programu poszerzają zagadnienia z *Podstawy programowej* MEN o liczne odniesienia do wiedzy, często przedstawianej w formie ciekawostek, na temat bogatych polsko-włoskich związków historycznych, kulturowych, społecznych, a nawet symbolicznych, jak np. odwołanie do legendy o podziemnym połączeniu Morskiego Oka z Adriatykiem.

Kształcenie z wykorzystaniem elementów bajkoterapii

Jednym z najbardziej innowacyjnych aspektów włoskiego programu edukacyjnego jest propozycja wykorzystania bajkoterapii jako skutecznego narzędzia wspierającego rozwój dzieci polonijnych, szczególnie w wieku 4–9 lat. Autorki programu celowo wprowadzają tę metodę w programie przedszkolnym oraz szkolnym, podkreślając tym samym wagę wspierania rozwoju dziecka nie tylko w wymiarze językowym, ale również emocjonalnym, społecznym i tożsamościowym. Jest to podejście szczególnie istotne wobec dzieci dorastających w warunkach **dwujęzyczności i dwukulturowości**, które – oprócz typowych wyzwań językowych – często zmagają się również z trudnościami emocjonalnymi. Z perspektywy językowej problemy te to np. zaburzenia artykulacyjne, trudności z przypominaniem sobie słów, mieszanie kodów językowych, ubogie słownictwo, a w skrajnych przypadkach – mutyzm wybiórczy. Trudności mogą występować jednak także mimo dobrej znajomości języka polskiego i obejmować np. niepewność, lęk przed oceną, niską samoocenę czy trudności w relacjach rówieśniczych, a nawet rodzinnych. W *Programie szkolnym* znajdziemy poruszające słowa, które oddają istotę tych trudności:

> Codzienne życie, odczuwanie, myślenie, wyrażanie się i komunikowanie niejako pomiędzy światem językowo-kulturowym włoskim i polskim to duże wyzwanie – tak dla dorosłych, jak i dla dzieci. Niejednokrotnie wiąże się ono ze zmęczeniem,

> zniechęceniem, chaosem wewnętrznym, buntem, a nawet złością. Na co dzień dominuje język włoski – głośny, domagający się pierwszeństwa i wyłączności. Język polski musi niejako „walczyć" z nim o swoją pozycję, by nie zostać zapomniany, odrzucony, niedoceniony. Szeroko pojęta polskość, choć nie jest udziałem codzienności, odgrywa dla nas bardzo ważną rolę; przejawia się tęsknotą, wspomnieniami, nie zawsze łatwymi uczuciami i myślami. Konflikt ten można by porównać do wewnętrznej walki języków, przy czym to zwykle dla języka polskiego, nie włoskiego, jest to walka o przetrwanie i szacunek[32].

Właśnie w tym kontekście bajkoterapia zyskuje szczególne znaczenie. Jej celem – jak czytamy w programie – jest „głębsze poznanie i zrozumienie dziecka oraz dręczących je (a często ukrytych) lęków, smutków i trosk, które znacząco wpływają na kształtowanie się jego wewnętrznego świata uczuć i emocji oraz postrzeganie siebie" (Program szkolny, s. 117). Stosowanie bajkoterapii, choć wymaga znajomości odpowiednich zasad i wrażliwości pedagogicznej, może pomóc dziecku przepracować trudne emocje i napięcia.

W programie szkolnym zawarto nie tylko rozbudowane podstawy teoretyczne dotyczące tej metody, ale również praktyczne propozycje działań dydaktycznych. Obejmują one cztery bajki terapeutyczne, odnoszące się do powszechnie występujących wśród dzieci dwukulturowych trudności, takich jak: poczucie odmienności, brak akceptacji w grupie, brak kontroli nad emocjami, wstyd związany z wadami wymowy.

Dodatkowo program oferuje zestaw kart pracy oraz wskazówek metodycznych, które mogą stanowić realne wsparcie dla nauczycieli oraz inspirację do ich własnego rozwoju zawodowego. Co istotne, jedna z bajek terapeutycznych adresowana jest do dorosłych – nauczycieli i rodziców – jako zaproszenie do refleksji nad własnymi emocjami i miejscem w „podwójnej rzeczywistości kulturowej".

Propozycja bajkoterapii nie ogranicza się jedynie do pracy z dziećmi. W równej mierze kierowana jest także do dorosłych, którzy na co dzień wspierają je w ich rozwoju. Autorki programu podkreślają, że osiągnięcie wewnętrznej równowagi przez nauczycieli i rodziców ma kluczowe znaczenie – to bowiem oni, żyjąc „na dwa kraje, dwa języki i dwie kultury", mogą najlepiej zrozumieć sytuację dziecka i adekwatnie reagować na jego potrzeby.

[32] Program szkolny, s. 26.

Podsumowanie

Z perspektywy ostatnich dwudziestu lat działalności polonijnych szkół społecznych we Włoszech opracowanie nowego Programu – przedszkolnego i szkolnego – bez wątpienia można uznać za swoisty przełom w rozwoju edukacji polonijnej w tym kraju. Tak to wydarzenie ocenia Władysław T. Miodunka, który w recenzji dokumentu napisał:

> Szkolnictwo polonijne we Włoszech było dotąd rozproszone, a poszczególne jego ośrodki były dziełem woli działających w oderwaniu do siebie nauczycieli, a nie jakiejś organizacji. […] Wzięcie na siebie odpowiedzialności za rozwój nauczania języka i kultury polskiej we Włoszech przez ROP i przygotowanie *Programów* uważam za moment niezwykle ważny, wręcz – historyczny. Tak wielkie znaczenie przypisuję mu, wiedząc, że przygotowanie *Programów* musiało zintegrować całe środowisko[33].

Również recenzenci z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza podkreślają nowatorski charakter obu programów, ich autorskie podejście oraz potencjał inspiracyjny:

> Programy to niezwykle potrzebne, starannie przygotowane źródło uzupełniające wiedzę na temat edukacji polonijnej we Włoszech. To dzieła nowatorskie, bazujące na autorskich projektach, a ich specyfika powoduje, iż adresatami tych pozycji może być szerokie grono nauczycieli, rodziców lub osób zaangażowanych w edukację polonijną. Jesteśmy przekonani, że przyczynią się one do integracji szkolnictwa polonijnego we Włoszech i propagowania dobrych praktyk edukacyjnych dzieci dwujęzycznych. Mogą stanowić fundament dla innych, chcących podążać drogą nowinek edukacyjnych w środowiskach polonijnych, w wielu krajach[34].

Włoskie programy nie tylko porządkują i profesjonalizują dotychczasową praktykę edukacyjną, ale również oferują narzędzia i koncepcje, które mogą stanowić fundament dla przyszłych inicjatyw w innych środowiskach polonijnych. Symboliczna „wspólna podróż po skarb", jaką podejmują nauczyciele, rodzice i dzieci polonijne we Włoszech, ma szansę przynieść trwałe efekty w postaci głębszej tożsamości, lepszej komunikacji w języku polskim oraz większego zainteresowania dziedzictwem przodków.

---

[33] W.T. Miodunka, *Recenzja programów…*, s. 2.

[34] M. Barańska, M. Brenk, A. Mańkowska, K. Nowak-Kluczyński, *Komentarz do projektów…*, s. 5.

Bibliografia

Barańska M., Brenk M., Mańkowska A., Nowak-Kluczyński K., *Komentarz do projektów programów wychowania oraz nauczania w przedszkolach i szkołach polonijnych we Włoszech*, 2022 (nieopublikowany tekst recenzji z UAM – dostępny na życzenie w zasobach ROP).

Cieszyńska J., *Metoda krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci*, Kraków 2013.

Cieszyńska-Rożek J., *Rozwój mowy polskich dzieci na obczyźnie – zjawiska normatywne czy zaburzenia rozwojowe?*, w: *Nowa Logopedia*, t. 3: *Diagnoza różnicowa zaburzeń komunikacji językowej*, red. M. Michalik, A. Siudak, Z. Orłowska-Popek, Kraków 2012, s. 67–82.

Czeniek A., *Program nauczania języka polskiego jako języka dziedziczonego dla uczniów polskich w wieku od 13 do 16 lat*, 2013 (program jest dostępny w Bibliotece e-podręcznika *Włącz Polskę*).

Gębal P., Miodunka W.T., *Dydaktyka i metodyka nauczania języka polskiego jako obcego i drugiego*, Warszawa 2020.

Golemo K., *G2 – pokolenie „nowych Włochów" pomiędzy kulturami*, w: *Włochy wielokulturowe. Regionalizmy, mniejszości, migracje*, red. K. Golemo, Kraków 2013, s. 207–228.

Lipińska E., Seretny A., *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005.

Lipińska E., Seretny A., *Między językiem ojczystym a obcym. Nauczanie i uczenie się języka odziedziczonego na przykładzie szkolnictwa polonijnego w Chicago*, Kraków 2012.

Kamińska M., Przekopiak M., Wójtowicz J., *Recenzja programów nauczania języka polskiego w przedszkolach i w szkołach polonijnych we Włoszech*, 2022 (nieopublikowany tekst recenzji z ORPEG – dostępny na życzenie w zasobach ROP).

Małek A., *Polskie szkolnictwo we Włoszech – zarys problematyki*, w: *Pani Anna w Kanadzie. Księga pamiątkowa dedykowana Pani Profesor Annie Reczyńskiej*, red. M. Gabryś, M. Paluszkiewicz-Misiaczek, Kraków 2016, s. 39–63.

Miodunka W.T., *Recenzja programów nauczania języka polskiego w przedszkolach i szkołach polonijnych we Włoszech*, 2022 (nieopublikowany tekst recenzji z UJ – dostępny na życzenie w zasobach ROP).

Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą, Warszawa 2010 (dokument dostępny pod linkiem: https://www.szkolaherberta.com/content/files/podstawa_programowa szkola_im_herberta.pdf, dostęp: 30.06.2025).

Podstawa programowa dla uczniów polskich uczących się za granicą, Warszawa 2020 (dokument dostępny na stronie ORPEG pod linkiem: https://www.orpeg.pl/wp-content/uploads/2020/09/Podstawa-programowa-dla-szkol-polonijnych-w-jezyku-polskim.pdf, dostęp: 30.06.2025).

Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2, red. I. Janowska, E. Lipińska, A. Rabiej, A. Seretny, P. Turek, Kraków 2011.

Rabiej A., *Program nauczania języka polskiego jako języka dziedziczonego dla uczniów w wieku wczesnoszkolnym na poziomie podstawowym*, 2012 (program jest dostępny w Bibliotece e-podręcznika *Włącz Polskę*).

ROP, *Podróż po włoskich drogach na większych polskich nogach. Program nauczania języka polskiego i wiedzy o Polsce dla dzieci w wieku szkolnym (6–12+), uczniów polonijnych szkół społecznych we Włoszech*, praca zbiorowa, Pelplin 2024.

ROP, *Podróż po włoskich dróżkach na małych polskich nóżkach. Program wychowania oraz nauczania języka i kultury polskiej dla przedszkoli polonijnych we Włoszech*, praca zbiorowa, Pelplin 2024.